

حقوق کیفری عصر قاجار در؛
خانوں حزای عرفی (۱۲۹۵ خورشیدی)
قانون مکت (۱۲۵۸ خورشیدی)

تمقیق و پژوهش:

ایرج خلیل زاده - غلامرضا خلیل زاده

سروشنامه	: خلیلزاده، ایرج، ۱۳۷۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق کیفری عصر قاجار در: قانون جزای عرفی (۱۲۹۵ خورشیدی) و قانون کنت (۱۲۵۸ خورشیدی) / تحقیق و پژوهش ایرج خلیلزاده، غلامرضا خلیلزاده.
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۶ ص.
شابک	: 978-600-114-900-9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۴۵.
موضوع	: حقوق جزا -- ایران -- تاریخ
موضوع	: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق.
موضوع	: Iran -- History -- Qajars, 1779 - 1925
شناسه افزوده	: خلیلزاده، غلامرضا، ۱۳۶۷ -
سپرده بندی	: ۱۳۹۷ ح ۷ خ ۸ / KMH۲۸۰۰
رده بندی دیوید	: ۳۴۵/۵۵
شماره ثبت	: ۵۱۴۵۱۳۰

انستیتوت خرسندی

نمایشگاه و فروشگاه کتب حقوقی، حقوقی و مجموعه قوانین

تهران، خیابان انقلاب - خیابان فخر رازی - خیابان لبافی نیا، پلاک ۵ به خیابان دانشگاه - پلاک ۱۲۴ - واحد ۲

تلفن: ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۳ و ۵ - ۶۶۹۷۱۰۳۲

فروشگاه شماره ۱: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت)، پلاک ۹۲، ت: ۶۶۹۵۰۷۵۹ - ۶۶۷۵۵۹۱۰

فروشگاه شماره ۲: خ انقلاب، نرسیده به میدان فردوسی، کوچه شهر برای دانش حقوق دانشگاه آزاد،

طبقه زیرین (قسمت کتابفروشی): ۵۹۱۰

پست الکترونیک: khorsandipub@gmail.com

سایت اینترنتی: WWW.Khorsandipub.com

حقوق کیفری عصر قاجار در؛

قانون جزای عرفی (۱۲۹۵ خورشیدی)

و قانون کنت (۱۲۵۸ خورشیدی)

تحقیق و پژوهش: ایرج خلیلزاده - غلامرضا خلیلزاده

چاپ اول: ۱۳۹۷ تیراز: ۵۰۰ جلد قیمت: ۱۲۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978- 600-114-900-9

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۴-۹۰۰-۹

دیباچه (قانون جزای عرفی و فیروز میرزا نصرت الدوله)..... ۱۱

۱- متن قانون جزای عرفی ۱۷

قسمت اول: در مجازات و اثرات مترتبه بر آن و سایر احکام کلیه

فصل اول: در مجازات جنایت و جنحه و خلاف ۱۹

فصل دوم: در سائر احکامی که ممکن است در موارد خلاف و جنحه و جنایت صادر شود. ۲۵

فصل سوم: در مجازات تکرار جرم. ۲۶

فصل چهارم: در سقاط و نعتق و تخفیف مجازات. ۲۸

فصل پنجم: در تشخیص اشخاصی که رتکب جرم شده و قابل عفو یا مستوجب مجازات و یا

مسئولند. ۳۱

قسمت دوم: در جنحه و جنایات نسبت به دولت

فصل اول: در جنحه و جنایت بر ضد امنیت ۳۷

مبحث اول: در جنایات و جنحه بر ضد امنیت خارجی مملکت. ۳۷

مبحث دوم: در جنایات بر ضد امنیت داخلی مملکت. ۴۰

۱- در سوء قصد و کنکاش درباره شخص پادشاه و خانواده او. ۴۰

۲- در جنایات راجعه به اغتشاش مملکت از حیث جنگ داخلی و استعمال قوا و حربیه به

طور غیر مشروع و خرابی و غارت عمومی. ۴۱

حکم عمومی راجع به هر دو عنوان این مبحث. ۴۴

فصل دوم: در ارتکاب جنحه و جنایات بر ضد اساس مشروطه. ۴۵

مبحث اول: در جنحه و جنایات بر ضد حقوق ملی. ۴۵

مبحث دوم: اقدام بر ضد آزادی. ۴۶

مبحث سوم: اتحاد مأمورین دولتی بر ضد مصالح مملکتی. ۴۸

مبحث چهارم: در تجاوز مأمورین دولتی از حدود مأموریت خود. ۴۹

فصل سوم: در جنحه و جنایات بر ضد آسایش عمومی. ۵۱

مبحث اول: قلب و تزویر ۵۱

(۱) سکه قلب ۵۱

(۳) در ساختن خطوط راجعه به ادارات دولتی یا اسناد رسمی و یا تجارتی یا صرافیه ۵۴

(۴) جعل و تزویر خطوط شخصی ۵۵

(۵) تزویر در تذکره عبور و اقامت و شهادت نامه یا تصدیق نامه ۵۵

مبحث دوم: خیانت در وظایف و جنایت و جنحه مامورین دولتی در حین انجام ماموریت خود ۵۷

(۱) در اختلاس امان صندوق دولتی ۵۷

(۲) تعدی مامورین دولتی در اخذ حقوق ۵۸

(۳) در اثم مامورین دولتی ناشی از دخالت به اموری که با سمت ایشان منافات دارد ۵۹

(۴) در اثم رشوه مامورین و اجزاء دولتی ۶۰

(۵) در تعدی مامورین دولتی ۶۲

فقره اول: در تعذبات مامورین دولتی نسبت به افراد مردم ۶۲

فقره دوم: در تعذبات مامورین دولتی نسبت به دولت ۶۳

(۶) اشتغال به خدمت دولتی و خلاف قانون ۶۴

مبحث سوم: در مقاومت و تمرد و استیفاء نسبت به مامورین و کار گزاران دولت ۶۶

(۱) طغیان یا تمرد ۶۶

(۲) هتک حرمت و وارد آوردن صدمات نسبت به کار گزاران دولت و

قوای دولتی ۶۸

(۳) امتناع از انجام وظایف قانونیه ۷۰

(۴) در فرار محبوسین و اخفاء مقصرین ۷۱

(۵) در مجازات مرتکبین شکستن مهر و سرقت، نوشتجات و اسناد دولتی ۷۴

(۶) در تخریب ابنیه و آثار ۷۵

(۷) غضب عناوین و القاب و مشاغل ۷۵

مبحث چهارم: در مشارکت و اجتماع و مواضع برای ارتکاب جنایات ۷۶

مبحث پنجم: در ولگردی و تکدی ۷۷

قسمت سوم: در جنحه و جنایت نسبت بافراد که مغل آسایش و نظام عمومی باشد.

فصل اول: در جنحه و جنایت نسبت به اشخاص ۸۱

۸۱	۱) قتل عمدی
۸۱	۲) تهدید
۸۲	۳) جرح و ضرب عمدی
۸۴	۴) قتل و ضرب و جرح غیر عمدی و مواردی که جانی معذور و قابل تخفیف مجازات است
۸۶	۵) قتل و ضرب و جرحی که جنحه و جنایت محسوب نمی شود
۸۶	۶) توقیف و حبس غیر قانونی
۸۷	۷) بر عفتی و بی ناموسی
۸۸	۸) مخالفت با مراسم دفن اموات
۸۹	۹) جنحه و جنایت نسبت به اطفال
۹۰	۱۰) شهادت، روغ و افتراء و بهتان
۹۲	فصل دوم: در جنحه و جنایت نسبت به اموال
۹۲	۱) سرقت
۹۶	۲) ورشکستگی و اال مردد سر ی و کلاهبرداری
۹۷	۳) خیانت در امانت
۹۹	۴) دسیسه و تقلب در کسب و تجارت و اسعت
۱۰۳	۵) نهب و حرق و تخریب و امثال آن

قسمت چهارم: در امور خلاف و مجازات آن ها

۱۱۳	احکام عمومی
۱۱۵	فیروز نصرت الدوله/ وزیر عدلیه/ فهرست مندرجات/ قانون جری عری
۱۱۹	زندگینامه کنت و طرح تنظیمات نظمیه
۱۳۱	۲- کتابچه قانونی (قانون نامه) کنت دومونت فوت
۱۴۵	منابع

قانون جزاء عرفی و فیروز میرزا نصرت الدوله

قانون جزاء عرفی (۱۲۹۵.ش) توسط فیروز میرزا نصرت الدوله فرزند شاهزاده عبدالحمید میرزا فرمانروا تدوین شده است. فیروز میرزا نصرت الدوله در سال ۱۲۶۷.ش متولد شد. نسب وی از سمت پدری به فتحعلی شاه و از سمت مادری به مظفرالدین شاه قاجار (عاقلم، ۱۳۷۳، ص ۷). میرزا تقی خان امیر کبیر نیز از اجداد مادری وی - نسب می شود. محمد علی شاه، دایی و احمد شاه، پسر دایی او بوده اند (شیخ الاسلامی، ۱۳۶۸، ص ۳۹). لقب نصرت الدوله را ناصرالدین شاه که جد مادری فیروز میرزا بود را او نهاد. نصرت الدوله بعد از اجباری شدن انتخاب نام خانوادگی، شهرت فیروز میرزا را برای خویش برگزید (پروین، دریا گشت، ۱۳۸۱، ص ۱۶). در سن ۱۴ سالگی با دلیل تبعید پدرش، اجباراً به نجف منتقل شد و چند ماه در مدرسه شبانه روزی و سپس در بیروت ثبت نام کرد و در بیروت ماند تا پس از اخذ دیپلم در سال ۱۹۰۵ م. به ایران بازگشت (چرچیل، ۱۳۶۹، ص ۱۹۷). همچنان هوای ادامه تحصیل داشت و می خواست بداند سیستم حکومت در اروپا چگونه است و پارلمان اروپا چگونه در امور حکومت نظارت می کند و بالاخره می خواست درس سیاست مداری را هم یاد بگیرد. نصرت الدوله پس از ورود به اروپا در دانشکده

حقوق دانشگاه سوربن دوره لیسانس را گذرانید و در مقطع دکتری به مطالعه حقوق بین الملل پرداخت (اتحادیه، پیرا، ۱۳۷۸، ص ۱۰). وی در سال ۱۲۹۳.ش به دریافت درجه دکترای حقوق بین الملل، از دانشگاه سوربن فرانسه نایل شد. رساله دکتری وی راجع به سلطان نشین عمان و بررسی مسئله مسقط از منظر حقوق بین الملل به راهنمایی استاد سرشناس حقوق بین الملل "جوفر دولاپرادل" رساله دکتری او همچنان در دانشکده حقوق دانشگاه سوربن موجود است (اتحادیه، پیرا، ۱۳۷۸، ص ۲۹). وی در مراجعه از پاریس ابتدا معاون و بعد از ۱۱۶۵-۱۲۹۰، دوباره در ۱۲۹۷ وزیر عدلیه و در ۱۲۹۸ وزیر امور خارجه شد. در انتخابات دوم، چهارم، پنجم و ششم به نمایندگی مجلس رسید. از ۱۳۰۳ تا ۱۳۰۴ والی فارس در ۱۲۰۸ وزیر مالیه شد. وی در تثبیت جایگاه رضا شاه بسیار موثر بود، به طوری که بدون حمایت او سلسله پهلوی پیدایش، اقتدار و استمرار نمی یافت؛ او در پشت پرده سلطنت، اتاق فکر محسوب می شد و رضا شاه را در همه امور راهنمایی و هدایت می کرد (بلوشر، ۱۳۶۹، ص ۱۵۰)، اما در سال ۱۳۰۸ رضا شاه او را از کار برکنار کرد. وی یک سال در خانه اش تحت نظر بود، در سال ۱۳۰۹ به اتهام اختلاس محاکمه و به جرم شاخته شدن (محمد قلی، ۱۳۸۹، ص ۶۴۲-۶۴۵). در سال ۱۳۱۵ نیز توقیف شد و به سمنان تبعید گردید و در دی ماه ۱۳۱۶ به اشاره رضا شاه به قتل رسید (غنی، ۱۳۷۸، ص ۵۶). عقیلی پور، فرشچی و عباس بختیاری، معروف به شش انگشتی، کسانی بودند که برای قتل نصرت الدوله عازم سمنان شدند و او را خفه کردند و بعدها به اتهام قاتلین وی در دیوان جنایی رسیدگی شد (عبده، ۱۳۷۸، ص ۱۶۷). او به همراه وثوق الدوله و صارم الدوله، عاقدین قرارداد معروف ۱۹۱۹ بین ایران و انگلستان بودند و مبلغ ۴۰۰ هزار تومان که در آن زمان بسیار هنگفت بود از انگلستان دریافت کردند (شیخ الاسلامی، ۱۳۶۸، ج ۱، ص ۱۸). در همین سال بود که

جرج پنجم پادشاه انگلستان شخصا به او نشان افتخار اعطا نمود. (غنی، ۱۳۷۸، ص ۵۱). پدرش عبدالحسین میرزا فرمانفرما به علم آموزی بسیار اهمیت می داد و بارها فیروز و سایرین را به علم آموزی و حتی تأسیس مدرسه تشویق می نمود (اتحادیه، سعدوندیان، ۱۳۶۹، ص ۶). فیروز در نخستین روزهای وزارت دوم عدلیه برای تکمیل کادر قضایی به فکر تأسیس مدرسه حقوق افتاد. ابتدا آخرین برنامه انشکده حقوق پاریس را مطالعه کرد و عین دروس آنجا را به انضمام دروس دیگری که به اقتضای زمان می بایست در ایران تدریس شود، اساس کار خود قرار داد. آنجا این امر مهم را به مسیو پرینی، مستشار فرانسوی وزارت عدلیه، محوّل کرد. برای محل مدرسه هم یکی از خانه های میرزا علی اصغر خان اتابک را که در یکی از کچه های حد فاصل بین لاله زار و علاءالدوله بود، انتخاب کردند. مدرسه علی حقوق به همت فیروز میرزا نصرت الدوله در مهر ماه ۱۲۹۸ آغاز به کار کرد. این اقدام نصرت الدوله در خور تقدیر و توجه بود، ولی بعدها نام وی فراموش شد و در کمتر جایی از بنیانگذاری دانشکده حقوق توسط وی ذکری به میان آمده است (عالی، ۱۳۷۳، ص ۵۱). فیروز بر مسئله علم آموزی تأکیدی فراوان داشت تا جایی که در ۲۰ جلسه چهارم برای اعزام دانشجویان به اروپا، بویژه فرانسه، به منظور تکمیل تحصیلات، با نمایندگان مجلس چهارم دچار کشمکش و اختلاف گردید (منشی، ۱۲۸۰، ص ۱۴۱).

از آنجا که نصرت الدوله در فرانسه به تحصیل حقوق پرداخته بود، قنات از وجود قانون مجازات فرانسه^۱ (۱۸۱۰ م) آگاهی داشته و در تدوین قانون نامه

۱- باید گفت قانون جزای عرفی (۱۲۹۵. ش)، قانون مجازات عمومی (۱۳۰۴. ش) و قانون موقتی اصول محاکمات جزایی (۱۲۹۱. ش) از قانون مجازات ۱۸۱۰ و قانون تحقیقات جنایی ۱۸۰۸ فرانسه مشهور به کدهای ناپلئون اقتباس شده اند. برای اطلاعات بیشتر ر. ک. به: نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۹۵)، جایگاه کانون وکلای دادگستری و وکیل در جامعه حقوقی و قانون آیین دادرسی کیفری -

خود از آن تأثیر پذیرفته بود. شواهد بسیاری در قانون مذکور از نحوه تقسیم‌بندی جرایم و مجازات‌ها گرفته تا شناسایی نهادهای کیفری گویای این مسأله است. در مجلس چهارم وقتی بحث بر سر برنامه دولت قوام‌السلطنه پیش آمد، نصرت‌الدوله درباره ماده ششم، که اصلاح قوانین قضایی بود و اوضاع و شرایط عدلیه، به تفصیل سخن گفت و ضمناً توضیحاتی درباره قانون جزای عرفی داد که خود پیشنهاددهنده آن بود. این قانون در کمیسیون با مشکلاتی روبرو شده بود و نصرت‌الدوله به عنوان معاون وزارت عدلیه، از آقای مدرس تقاضا کرد مسأله را بررسی کند، لیکن در شرف این کار مجلس بسته شد و دولت با مشکل اجرای قانون مواجه گردید. بنابراین نصرت‌الدوله به فکر افتاد که پیشنهاد کند تا قانون عرفی به طور موقت تا زمان افتتاح مجلس اجرا شود. (اتحادیه، پیرا، ۱۳۷۰، ص ۳۱)

قانون جزای عرفی در چهار قسمت تاریخ شده است. قسمت اول آن «در مجازات و اثرات مترتبه بر آن و سایر احکام کلیه»، قسمت دوم آن «در جنحه و جنایت نسبت به دولت»، قسمت سوم آن «در جنحه و جنایت نسبت به افراد که محل آسایش و نظام عمومی باشد» و قسمت چهارم آن «در امور خلاف و مجازات آنها» می‌باشد. این قانون شامل ۳۴۸ ماده است که توسط هیأت دولت در جلسه سه شنبه، پنجم جمادی الاولی ۱۳۳۵ در برابر هیأت اسفند ماه ۱۲۹۵ ش تصویب گردید. هیأت دولت اجرای موقت آن را به اتفاق آرا تصویب نمود. البته این تصویب مقید بوده و آن قید در مؤخره قانون جزای عرفی آمده است: «... به قید اینکه در موقع خود، قانون مزبور به مقامات مقننه نیز پیشنهاد و پس از تصویب، قطعیت آن اعلام شود».

نصرت‌الدوله در مؤخره قانون مذکور، دلیل اینکه این قانون در هیأت دولت به تصویب رسید و در مجلس مطرح و به تصویب نرسید را چنین ذکر می‌کند: «قانون جزای عرفی از طرف دولت در دوره سوم تقنینیه به مجلس شورای ملی پیشنهاد گردیده و از مجلس به کمیسیون قوانین عدلیه راجع و مطرح مذاکره شده و بواسطه تعطیل مجلس ناتمام مانده بود. اینجانب نظر باهمیت و ضرورت اجراء قانون مزبوره کمیسیونی برای مراجعه به آن مرکب از اشخاص بصیر و با اصلاح و معرب در این امور تشکیل و پس از مذاقه مجددی در مواد قانون مزبوره و چاپ نظر از جناب مسیو پرنی، مستشار عدلیه، سیصد و چهل و هشت ماده فوق را به هیأت دولت پیشنهاد و تقاضای اجرای موقت آن را نمود، هیأت دولت در جلسه بیستم پنجم جمادی الاول ۱۳۳۵ بالاتفاق لزوم اجرای موقت قانون مجازات را تصدیق نمود فوق را تصویب فرمودند ...».

در اولین دوره وزارت وی - وزارت عدلیه - هنگامی که مجلس سوم به دلیل وقوع جنگ جهانی اول بسته بود نصرت‌الدوله قانون جزای عرفی را تکمیل کرد و به اجرا گذاشت که مدتی نیز در مدرسه عالی حقوق تدریس شد. قابل ذکر است مورخانی که به تاریخچه اصلاحات عدلیه جدید پرداخته‌اند بیشتر به اقدامات مشیرالدوله، فروغی و داور توجه کرده و انتشار نصرت‌الدوله در تأسیس دادگستری نوین را تا حد زیادی نادیده گرفته‌اند بطه آثار و فعالیت‌های چنین شخصی که اولین قانون نسبتاً جامع جزایی ایران را نگاشته و بنیانگذار دانشکده حقوق در ایران است، در تأسیس دادگستری به شکل امروزی بسیار مؤثر و تأثیرگذار بوده است. حتی اگر تدوین قانون جزای عرفی و تأسیس دانشکده حقوق را نقطه عطف رنسانس حقوقی - قضایی و آغاز اصلاحات اساسی در تشکیلات دادگستری ایران بدانیم، حرف گزافی نزده‌ایم.